

Göç, Kültür, Kimlik

Furkan DÜZENLİ^a

Migrancy, Culture, Identity

Chambers, Iain (2005), Göç, Kültür, Kimlik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 191.

Iain Chambers, Göç, Kültür, Kimlik isimli eserinde bahsi geçen üç kavrama farklı bir bakışla yaklaşıyor. İnsanların kimliklerinin; göç, kültür, tarih, zaman, dil, algı ve anlayış ile zihin dünyalarının nasıl önemli bir parçası olduğunu ortaya koyan Chambers, türü, nedeni veya sonucundan bağımsız olarak göç eden bireyin yerinden edilmiş olma duygusunu, yaşanılan hayat içerisinde her bireyin nasıl göçmen olabileceğini anlatıyor. Takip ettiği tartışma sürecini modern dünyanın kültür büyütecisi ile konuya yaklaşarak ortaya koyuyor.

Chambers edebi yönünü ön plana çıkardığı eserini, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger, Michel Foucault, Edward Said, Hannah Arendt, Walter Benjamin ve daha bir çok isimden yaptığı alıntılarla şiirsel bir dil üzerine inşa ediyor. Alıntı yapılan tanınmış yazarların hem menşeleri hem de kullandıkları dillerdeki farklılık ve dolayısıyla zenginlik, esere ayrıca derinlik katıyor. Göç, Kültür, Kimlik bu özelliği nedeniyle yayınlandığı ilk tarih üzerinden uzun bir zaman geçmesine rağmen literatürdeki önemli yerini hala koruyor.

Kimlik ve göçmenlik arasındaki ilişkiyi ikna edici argümanlarla tartışan Chambers, oldukça dinamik olan göç süreçlerinin modernist bakış açısını nasıl sarstığını, öteki ile olan ilişkiyi, farklı dillerin birbirleriyle olan zıtlığını, merkez-çevre karşıtlığında parçalanmış dünyanın savrulularını göç manzaraları üzerinden okuyor.

Türkçeye sadece Göç, Kültür, Kimlik kitabı çevrilen Chambers, Napoli'deki Istituto Universitario Orientale'de sosyoloji profesörü olarak görev yapmaktadır. Şehirleşme, popüler kültür, göç ve kimlik olguları dahil, postmodernizm ve postkolonyalizm üzerine çalışan Chambers'ın *Urban Rhythms: Pop Music and Popular Culture* (1985); *Border Dialogues:*

^a Furkan DÜZENLİ, Öğretim Görevlisi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu/ Lecturer, Düzce University, Vocational Academy, furkanduzenli@duzce.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7044-3403

Journeys in Postmodernity: The Metropolitan Experience (1990); Culture after Humanism: History, Culture, Subjectivity (2001); Postcolonial Interruptions, Unauthorized Modernities (2017); La Questione Mediterranea (2019) eserleri de bulunmaktadır.

Bir sınırdan diğer sınıra yolculuk yaparken ve farklı dünyalardan geçerken; New York, Londra, Paris, Barcelona, Berlin ve Napoli (Chambers, 2005: 65); yazılan Göç, Kültür, Kimlik okuyucusuna Heidegger'in alıntısıyla; evsizliğin dünyanın kaderi olmaya doğru gittiği hissini oldukça keskin bir şekilde hissettiriyor. Chambers, evsizliği Meksika sınırı yakınlarındaki Tijuana çevresinden başlayarak anlatıyor fakat orada kalmıyor. Okuyucu yazarla birlikte coğrafyaları dolaşiyor.

“Eve Dönüşün İmkansızlığı” ismi verilen birinci bölümde yazar; kültürel sınırları, evsizliği, göç etmeyi ve modernleşmeyle birlikte başka bir yer, başka bir dünya ve başka bir gelecek ihtimalini gözler önüne seriyor. Literatürde göç kavramı çaresizliği veya son çareyi akla getirmektedir. Özellikle Türkiye gibi göç süreçlerinin geçiş noktasında bulunan ülkelerin tarihlerinde oldukça canlı olan bu anlayış, dünyanın geri kalanı için aynı derecede önemli olmamaktadır. Chambers sözü Meksika sınırı ile başlatıyor çünkü Meksika sınırı bir fragmandır; dünyanın göz ardı ettiği bölgelerde neler olup bittiğini aydınlatacak, görülmeyeni görünür kılacak birer işaret fişegi. Yazarın fragman metaforunu kullanmasının bir diğer nedeni ise; beşerin unutkanlığı, tarihin ekinler gibi ekilip biçilmesi, kurgulanıp yeniden yazılması ve zamanın bazı gerçekleri değiştirme kabiliyetidir. (Chambers, 2005: 13) Chambers, ilerleme ve gelişme adı altında insanın hafıza tablolarının (Chambers, 2005: 18) yeniden yazılmasının dili, düşüncüyü, anlama kabiliyetini değiştirdiğini ifade ediyor ve bu tabloların yeniden yazılmasının yolunun ancak eleştirel düşünceden geçeceğini ifade ediyor.

İkinci bölümde “Göç Manzaraları” aktarılıyor. Göç sürecini geri dönülecek bir yuvanın bulunmaması ile açıklayan Chambers, yazmanın okumak, izlemek veya dinlemek gibi seyahat etmek olduğunu iddia ediyor. Şiirsel üslubunu fazlasıyla hissettiren yazar her bir bölümde değişen dinamikleri bir araya getiriyor ve kavramları hem birer metafor olarak hem de birer araç olarak kullanıyor.

“Sayfanın Üzerinde Gezinmek”, “İmal Bakış”, “Yabancımanın Not Defteri”, “Köksüzlüğe Kök Salmak”, “Maruz Kalmak” ve “Sınır” gibi alt başlıkların kullanıldığı ikinci bölümün en önemli kavramı olarak “öteki” ile karşılaşmaktadır. Bireyin “başka bir yerde” yaşamasının kendisini farklı kimliklerle karşılaştırdığı, farklılıkları gördüğü ve bazen o farklıya benzediği, bazen de kendisine benzettiği, fakat tamamen yok olmayan iki farkın bir arada yaşayabildiği (Chambers, 2005: 32) bir dünya kurulduğunu ifade eden Chambers, hayatın içinde ötekinin olmasının aslında yerlinin merkezde kalmamasına neden olduğunu söyler. Değişime yön

veren göçerdir; öyle ki modern metropol figürünü oluşturan da yine göç eden bireylerdir. (Chambers, 2005: 38)

Nietzsche'nin "olgular yoktur sadece yorumlar vardır" sözünü hatırlatan Iain Chambers, bir diğer atfı da Ashis Nandy'nin Yerli Halk Hikayesi'ne yapıyor. İlk defa domuzla karşılaşan köylülerin verdikleri tepkilerin anlatıldığı hikayede, köylülerin yeni bir deneyime ne kadar kapalı oldukları ve zihinlerinde var olan kategorilerin dışına neden çıkmadıkları anlatılıyor. (Chambers, 2005: 44) Bu hikaye üzerinden Chambers, Batı'nın ikiyüzlülüğünü de eleştiriyor. Çingenelerin kapatıldıkları barakalardan söz edilmeyorken, Holocaust'un Batı'nın içsel "öteki"sinin en güçlü simgesi konumunda olmasının, modernitenin ve dolayısıyla Batı'nın anlayışından arızı bir sapma olmayacağı, tam olarak bu anlayışın için bir unsuru olduğunu ifade ediyor. Chambers böylece beşinci bölümde detaylandıracağı tartışmaya da kapı aralamış oluyor.

Üçüncü bölümde bir başka metafor karşılıyor okuyucuyu: Walkman. Bugün kullanımı çok eskilerde kalan, yerini çok daha özgür(!) imkanlara sahip internet teknolojiye kaptıran walkman, Chambers için göçebeliliğin önemli bir simgesidir. (Chambers, 2005: 68) "İşitsel Yürüyüş" ismi verilen bu bölümde toplumsallığa açık bir reddiye olarak görülen walkmanın ikili bir işleve sahip olduğu iddia ediliyor. Walkman bireyi kendisi dışında var olan dünyadan uzaklaştırdığı gibi yine kendisi ile aynı düşünceleri paylaşan bireylerle bağlantı kurmaya da itmektedir.

Chambers'ın Walkman özelinde ifade ettiği bakış açısı, bugün Youtube, Spotify veya benzeri uygulama ve platformlar için de elbette kullanılabilir. Bireyin geçmişe oranla göç hareketleri içerisinde daha fazla yer aldığı günümüzde, duygu ve düşünce dünyalarına konulan sınırların farkına varmasının ne kadar zaman alacağı ve ne şekilde gerçekleşeceği henüz bilinmemektedir. Günümüzde kamusal alanın böylesi bir özelleştirme yaşaması sorgulanması gereken bir durumdur.

Dördüncü bölümde bir gerçeklik inşası üzerinde duran Chambers, "Arzulayan Makineler" ismi ile gerçek dünya ile yapay dünya arasında ortadan kalkan sınırlara dikkat çekiyor. Hem bir son hem de yeni bir başlangıç olarak görülen bilgisayarın aslında modern dünyada önemli bir müphemlik metaforu olduğunu anlatan yazar, o günün sınırlılığı içerisinde kontrolsüz otoriteye sahip olmaya başlayan verinin (datanın) gerçeğin yerini aldığını ifade ediyor. Yazıldığı tarihe dikkate alındığında henüz metaverse dünyasının literatürde yer almadığı göz önünde bulunmalıdır. Buna rağmen elbette gelişmenin bu noktalara varacağını bilemeyecek olan Chambers, yine de "veri dalgalarında sörf" yapıldığını ve "ağ ulusu"nun artık ortaya çıktığını ifade etmektedir. Siber dünyada "bedensiz sevinç" mıntıkasının oluşumunda

bahseden Chambers bu yönü ile önemli bir gelecek vizyonu çizmektedir. (Chambers, 2005: 81) Bugünden bakıldığında bir çok parçanın yerine oturduğu, verinin öneminin anlaşıldığı günümüzden yaklaşık otuz yıl önce bu öngörüğü ortaya koyabilmek önemli bir adımdır.

Chambers'a göre simülasyon, hız, eşzamanlılık yasaları altında imgeler mutasyona uğramıştır ve anlam göçmenleşmektedir. (Chambers, 2005: 83) Var olan bu göç süreci içerisinde birey metropolde vardığı anlam yargılarına taşrada başkalaşmaktadır. Yine bilgisayar karşısında makineyle yüzleşen bireyin zihin dünyasının temeli değişmektedir. Mesela yarım saatlik mesafede yer alan bir mekan metropol için yakinken, taşrada uzak kabul edilmektedir. Yaşanılan hayat içerisinde sosyalleşme olarak ifade edilen ilişkiler bütünü makine dünyasında, ki bugün sosyal medya olarak adlandırılabilir, bireyselleşme olarak algılanmaktadır.

Daha önce merkez-çevre noktasında kapıyı aralayan Chambers, beşinci bölümde parçalanmış dünyayı mercek altına alıyor. Merkez-çevre diyalektiği ile çoğulculuk ve kolektif düşünce üzerinde duran yazar, özellikle sömürgecilik dönemleri sonrasında kültür ve kimliğe dair farklı bakış açılarının ortaya çıkması, kültürün manipülasyon aracı olarak kullanılması, bireyin hayatı boyunca, yani göç hareketleri sonucunda, kimliğini oluşturması gibi süreçleri bu bölümde ele alıyor.

Kültür, bir mücadele alanıdır. Küreselleşme üzerinden okunmaması gereken tam olarak ulusal olanı vurgulamak üzere kullanılan kültür, ötekini anlamının da ön kabulüdür. Kendisinden tamamen vazgeçerek ötekini anlayamaz birey; öteki ile karşılaştırılırken kullanılan kültür tam olarak bu noktada devreye girer. Dilin düşünceyi konumlandırması, anlam dünyasını inşa etmesi ve kelimelerin yeni anlamlara gelmesi bu gelişme sürecinin sonucudur. Chambers bu gelişme ve değişmeyi rock müzik üzerinden okumaktadır. (Chambers, 2005: 102) Kültürel bir müzik ekonomisinin ortaya konulduğunu anlatan Chambers, bunun merkez-çevre ayrımı etrafında örgütlenen soyut kutuplaşma ve konumlanmaların ötesine nasıl geçileceği konusunda yol gösterici olacağını ummaktadır. Chambers, “otantiklik” ve “sahtelik” gibi iki kutba ayrılan merkez-çevre ikiliğinin, tabi bu diyalektiğin müzik kültürü üzerinden örneklendirildiği unutulmamalıdır, insanlık tarihini geliştirmeyeceğini düşünmektedir.

“Haritasız Şehirler” ismi verilen altıncı bölüme gelindiğinde Iain Chambers iddialarını toparlamaya başlamaktadır. Kültür endüstrisini “getto” kavramı üzerinden okuyan yazara göre; Üçüncü Dünyalıların metropol gettolarında açık sınırının altında yaşamaya çalıştıkları hayat, mevcut kültür dünyasına katılma veya dışlanma ile birlikte öfke, neşe, gurur ve acı ile toplumsal gerçekliğin dönüşümünün sembolleri olmaktadır. (Chambers, 2005: 120)

Bu anlayışa göre endüstri, ticaret ve kentleşme, çağdaş kültürlerin, çağdaş kimliklerin ve çağdaş hayatların üretiminin dışında değil bütün bunların içinde bulunan unsurlardır. Yine unutulmamalıdır ki bu tartışma modernite süreçlerinin başından günümüze kadar yapılagelmektedir. Bugün dahi var olan ve eleştirilen noktadır ki; teknolojinin eleştirisi teknoloji araçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Güncel bir örnekle; kapitalizm eleştirisinin kullanılan “Apple” marka akıllı telefon ile ve “Twitter, Facebook veya benzeri bir uygulama” üzerinden gerçekleştirilmesi, kitlelere ulaştırılması bireyin hayatının çerçevesi demektir. Chambers’a göre birey, böylece hem sosyal hayattan kendisini dışlayarak hem de kendisini bu hayata açılarak var olmaktadır. (Chambers, 2005: 126)

“Yara ve Gölge” isimli son bölümde Iain Chambers, eserin başından beri takip ettiği yolculuğunda, bireyi insanlığın kültürel mirasıyla karşıya getirdiğini söylüyor. Bireyin; seyahat, göç ve hareket ile bu mirasın sınırlarında dolaştığını ve bir meydan okumayla karşılaştığını hatırlatıyor; bireyin bu meydan okumaya vereceği cevap ile duracağı noktayı belirleyeceğini ifade ediyor. Ya bulunduğu noktada kalacak ya da ortaya koyacağı sorularla tarihe yön verecektir. Böylece tarih anlayışını da sorgulayan Chambers’a göre tarih sadece geçmiş yazmak ve öğrenmek değildir, aynı zamanda geçmiş tecrübe etmek demektir. Tecrübelerle birlikte tarih yazımı ile birey geçmiş defnedir. (Chambers, 2005: 159) Defin işlemi ile birlikte insanlık bu tecrübe üzerine yeni medeniyetleri şerefli bir anıt gibi dikebilecektir.

Iain Chambers Göç, Kültür, Kimlik isimli bu eserinde eski konulara yeni bir okuma sunmanın ötesine geçiyor. Bu üç farklı ve değişime açık konuyu bir araya getirerek, göçmeni yer değiştiren kimse noktasındaki sığ tanımından çıkarıyor, bugün her an göçmen olmakla karşı karşıya olan okuyucusunu da kendi kimlik değişimlerini takip etmesi gerçeğiyle yüzleştiriyor. Akademik üslubun ağırlığının hissedildiği kitapta, Chambers’ın verdiği alıntı ve atıflar konuyla ilgili detaylı okumalara da kapı aralıyor. Göç ve kültür konuları üzerinde çalışan, düşünce, dil ve tarih alanlarıyla ilgilenen okuyucuların Göç, Kültür, Kimlik eserini bu bakış açısıyla okuması gerekiyor. Ötekinin dışlanmadan öteki olarak, dil, din, düşünce ve sosyal hayatın bir rengi olarak kalması gerektiğini; bunu yaparken ötekini kendi dünyamıza indirmeden, kendimizi aşarak, kendimizin ötesinde ve kendimizden ayrı olarak bir ilişki geliştirmek gerektiğini hatırlatıyor. Kitap içerisinde yer yer tercümeden kaynaklı, okumayı ve anlamayı zorlaştıran ifadelerle bulunsa da eser konuya ilgi duyanlar için önemli bir başucu kitabı olmaktadır. Ayrıca kitabın sonunda bulunan kaynakça detaylı okumalar için rehber niteliğindedir.